

„NEM KAPCSOLÓDIK Ő SEHOVA”

Papp Ágnes Klára: „Egy hangra várt”. Mándy Iván magyar és világirodalmi kontextusban

Összefoglalva a recepció időnkénti tanácstalanságát, Erdődy Edit úgy fogalmazott egykori monográfiájában, hogy a jelentős művészekhez hasonlóan a huszadik századi magyar irodalom legeredetibb alkotója, Mándy Iván titokzatos író. Munkássága látszólagos egyszerűsége ellenére ezért nehezen megragadható.¹ A monográfus a jelentésbeli nyitottságot olyan nyelvi, formálpoétikai, szemléleti példákkal demonstrálta, mint az „egymást kioltó poétikai közelítések”, az irodalomtudomány rendszerező-osztályozó kategóriáinak és fogalmi nyelvezetének való ellenszegülés, a materiális (például tárgyak) és „anyagtalan-légies” (például álmok, víziók, jelenések) elemek egyidejűsége vagy a műnemi-műfaji határokat áthágó szövegalkotási módok. Az irodalmárok így legfeljebb erőfeszítéseket tehetnek a művek körülírására. A szerző kedves szavát és tevékenységét játékba hozva, a Mándy-hermeneuták legjobb esetben is csak *lődöröghetnek* az életmű *tájain*. Esterházy Péter humoros hapax legomenonjára is utalva: az értekezők kerülgethetik csak a „mándykat”. A leleményes szóalkotás is e nehezen kategorizálhatóságot jelölte. Márton László esszét is írt az értelmezői beszédmód kihívásairól, melynek konklúziója: Mándy írásművei „megbosszulták céltudatos olvasásukat”. Márton szerint ugyanis a látszólag mindig ugyanazokat az elbeszélői formulákat alkalmazó szövegvilág – amelynek szisztematikus olvasása során a novellák, kisregények és hangjátékok minél „derengőbb és bizonytalanabb határú egészse” olvadhatnak össze – korántsem nevezhető homogénnek.²

Erdődy egy másik, a recepciótól ugyancsak nem idegen állítása pedig így hangzott: Mándy életműve szinte előzmények nélküli a hazai epikatörténetben.³ Csaknem így vélekedett a másik nagyhatású értelmező, Balassa Péter is, tőle kölcsönözzük a címet is. A legpoétikusabban azonban Jelenits István nyilatkozott: „mint egy kertben egy virág, ami csak nő, és nem sokat törődik a többi növényvel”.⁴ A diskurzus visszatérő hatástörténeti dilemmája tehát, hogy ennek a sajátos és szuverén nyelviségnek, a modern „magyar



A Kulturális és Innovációs Minisztérium Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

¹ Erdődy Edit: *Mándy Iván*. Balassi, Budapest, 1992, 7–8., 106–111. Vö.: „Mintha a vele egyértékű, egymagasságú mesterek közül neki volna a legtöbb titka.” Balassa Péter: *Mándy és a kísértetek*. In: Uő.: *Észjárások és formák*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1985, 129.

² Márton László: Mándyról írni. *Holmi*, 1996/4, 557–558.; Darvasi Ferenc: *Köztünk vagy. Beszélgetések Mándy Ivánról*. Corvina, Budapest, 2015, 71.

³ Erdődy: i. m., 7–8.

⁴ Darvasi: i. m., 150.

Gondolat Kiadó
Budapest, 2025
160 oldal, 4500 Ft

próza kivételesen nagy lírikusának”,⁵ a strofikus-zenei modalitásnak, a hangulati-atmoszferikus elemeknek, az auditív-vizuális hallucinációkból és álomstruktúrákból építkező epikai szövevénynek, vagyis a Mándy-titoknak hol keresendő a hazai és világirodalmi előzményei, esetleges párhuzamai.

Papp Ágnes Klára *„Egy hangra várt”*. Mándy Iván magyar és világirodalmi kontextusban című tanulmánykötete négy komparatív elemzésével és bennük felvázolt Mándy-próza alakulástörténetével ezekre a kérdésekre keres válaszokat. A három részre (*Elődök, Kortársak, Konklúziók*) tagolt gyűjteményben olvasható két összehasonlítás, melyek a recepció részéről ugyan már felvetett, de részletes prózapoétikai, elbeszéléstechnikai, tematikus-motivikus vagy szemléleti vizsgálattal mostanáig nem igazolt Mándy-komparációt szemlézik tüzete-
sebben: Krúdy Gyulát és Bohumil Hrabalt. Olvasható továbbá Bálint Tibor munkásságával és Mészöly Miklós tárgyias leírásával kapcsolatban is egy-egy összevetés. A tanulmánykötet Papp Ágnes Klára korábbi Mándy-publikációit némileg módosítva szervezi egységbe, melyek a Mándy-centenárium apropóján megjelenő a *Séta közben*, a szakirodalomból válogató az *„Egy ember álma”* című tanulmánykötetekben, valamint folyóiratokban (*Szépirodalmi Figyelő, Literatura*) olvashatók eredetileg. A komparációkból építkező konstrukciót dicséri elsősorban, hogy olyan Mándy-evidenciákat helyez a fókuszba (lásd: Krúdy, Hrabal, a kelet-európai abszurd és groteszk, megszorításokkal a camus-i abszurd), amelyek voltaképpen a látásmódjával idáig adós maradt a recepció. Másodsorban: Papp úgy tud beszélni a Mándy-mikrokozmosz legfőbb, elsőre (!) akár közhelyszámba menő karakterológiai, motívikus, tematikai, topográfiai (például a kisemberek-lecsúszottak, a téri árusok, a gyermek, az eszképiák, Zsámboky János, az álom, a mozi, a kísértetek, a tárgyak, a szállodák, a terek, a bér- és lépcsőházak stb.) és mindezek leginkább narratopoétikai vonatkozásairól, hogy elkerüli a klasszikus, sokat emlegetett szerzői toposzokkal operáló beosztásokat – azok mindig más életművel, elbeszéléstechnikai sajátossággal viszonyba állítva szerepelnek a kötetben. Az olvasás során így Mándy világa sem tűnik olyan szűkösnek, mint ahogyan azt már mind a művekkel, mind a róluk szóló diskurzussal kapcsolatban megfogalmazták. Sőt, egyetértve a konklúzióval, miszerint a komparatív elemzések mellett „lehetőségünk nyílt rálátni bizonyos összefüggésekre”, melyek „az életmű alakulástörténetére is új szempontból világítottak rá” (143.), az *„Egy hangra várt”* értekezéseit kivált jellemzi a differenciálás igénye. Papp Ágnes Klára nem a Mándy-oeuvre „homogenitását” törekszik hangsúlyozni, hanem a hazai és világirodalmi mintázatokra fókuszálva a pálya elmozdulásait rögzíteni. Néhányat kiragadva: a tárgyak funkciójának változása – a „múltat [már] nem felidéző, hanem megidéző” mediális tulajdonságok (144.); a „tárgycikluson” belül elkülönített szövegcsoportok – a szereplő, a tárgy vagy inkább a hely köré szerveződő fragmentumok (113.); az elbeszélői szubjektum egységességének szempontjából elkülönített pályaszakaszok, mint például a ’40-es és ’60-as évek közötti, leginkább a fiú nézőpontját érvényesítő művek (143–144.); a ’70-es, ’80-as évek ismeretelméletileg agnosztikusabb alkotásai (129.); a „hang tereként” vagy a „tér hangjaként” jellemezhető epikák (149.).

Mándy irodalmi előzményeinek, párhuzamainak azonosítását nehezíti, hogy egyesek szerint – mint Darvasi Ferenc vagy Tarján Tamás – Mándy nem tekinthető olyannyira profi, célirányos, szisztematikus olvasónak. Ezt vélhetően olyan pályatársakhoz mérten kell érteni, mint Mészöly Miklós, Nemes Nagy Ágnes vagy Ottlik Géza. Talán nem tévedünk nagyot, ha úgy fogalmazunk, megfigyeléseikhez, verbális megnyilatkozásaihoz és prózanyelvi szenzualitásához hasonlóan Mándynak olvasásszokásai is nagymértékben emocionális és impresszionisztikus forrásúak voltak. Papp Ágnes Klára idézi is azt az interjút, amelyben a szerző a nouveau roman intellektualitásával kapcsolatos ellenérzéseiről nyilatkozik, melyet többször is hírbe hozták őt. (112.) Mándy továbbá a magas- és a tömegkultúra alkotása-

⁵ Kántor Péterrel készített interjúból idézve. Uo., 49.

it sem határolta el egymástól olyan élesen. Van irodalomtörténész, aki nem is a magas irodalomban tartja keresendőnek az epikák előzményeit, hanem a mindennapok populáris kultúrájában és az élőnyelvi regiszterekben.⁶ Véletlenül sem állítjuk azt, hogy ezzel arányosan az életműnek ne lennének intellektuális, egyes filozófiai-bölcseleti teoreémakkal is könnyedén dialogizáló részei. Nemrégiben Darvasi revidálta is azt a többek részéről osztott vélekedést, miszerint az elméleti rendszerekben, a túlon túl intellektuális műveletlenek lehetne nevezhető, aki még a gimnáziumot sem volt képes befejezni.⁷ Darvasi kutatásai azt igazolják, hogy szemben a gimnáziummal Mándy az egyetemi közegben otthonos társadalmi-kulturális környezetre lett, és gyakori vendége volt a pesti bölcsészkar előadásainak és a Négyesy László-féle szeminárium mintájára indított, a Trencsényi-Waldapfel József vezette stílusgyakorlatoknak, ha nem is volt hivatalos egyetemi polgár.⁸

Az esszéisztikusabb, metareflexív novellákban, másképpen: a szerzői mesterségről is *fabuláló* epikákban a narrátorok is megjelölik nyelvi-poétikai, modális, stilisztikai vagy szemléleti előzményeiket: „Akad irodalmi hatás is, persze. Van egy vonulata a magyar irodalomnak. Krúdy, Gelléri... Egy bizonyos oldottabb, líraibb próza. [...] És Hemingway.”⁹ Papp Ágnes Klára egy lábjegyzetben össze is gyűjt néhányat azok közül, akiknél Krúdy epikájának hangulati-atmoszferikus építkezése, líraisága, kísértetei, valamint az álom, a képzelet és a valóság határait áthágó prózavilága a „mándyk” egyik hagyományaként szerepel (9–10.), s miként felhívja a figyelmet, a sokat citált szakasz folytatását, amelyben a narrátor e hagyománnyal szembeni ellenérzését is megfogalmazza, már kevésbé szokás idézni: „[Krúdy h]őseitől, nőalakjaitól ágyban fekvő beteg leszek, annyira hamisan érzem őket. De mellékfigurái, utcaképei, elromlott, örökké csöpögő vízcsapjai feledhetetlenek.”¹⁰ A recepcióban hasonló gyakorisággal említik a Kosztolányi révén „tündéri realizmussal”, míg Németh László részéről pedig „álommal beoltott realizmussal” jellemzett Gellérit. „Úgy [...] kanonizálódott a magyar irodalomban, mint egy álomvilágot megjelenítő, kicsit könnyűkezü, léha, lágy, fantáziáját tekintve Krúdyhoz, figuráit nézve Gelléri Andor Endréhez kapcsolódó író”¹¹ – fogalmaz Sándor Iván, akinek *Drága Liv* című regényében Mándy szereplőként is megjelenik. A tizenkilencedik század, a századforduló és a századelő időszakából lehetséges előzményként szokás továbbá említeni Ambrus Zoltán, a Cholnoky testvérek, Gozdsu Elek, Kádár Erzsébet, Kuthy Lajos, Molnár Ferenc vagy Szini Gyula nevét is. Világirodalmi viszonylatban Hemingway szikár, kihagyásos és párbeszédes dikcióján kívül a Mándy-novella lényegre szorítókozó elbeszéléstechnikáját és mesteri csiszoltságát Csehovhoz és Maupassant-hoz, költőiségét viszont F. Scott Fitzgerald-hoz szokás mérni.¹² *A huszonharmadik utca* eszképzimusának gyökereit regisztrálták már Alain-Fournier *A titokzatos birtok* című regényében, ahogyan a téri lecsúszottak és Csempe Pempe

⁶ Lásd Tarján Tamás interjúját. Uo., 51–53.

⁷ Megjegyzendő, erre olykor maga a szerző is rájátszott interjúiban: „Kant... hát igen, ez nálam szúnt meg végérvényesen. Nem mintha büszke lennék rá.” Mándy Iván: Utcák, terek, kapualjak. Beszélgetés Mándy Ivánnal a szülőföldről (Alexa Károly beszélgetése). *Kortárs*, 1975/6, 880.

⁸ Lásd Darvasi Ferenc: *Csak hagyjanak békén. Mándy Iván élete és pályája*. Osiris, Budapest, 2024, 142–143.

⁹ *A Mit akarhat egy író?-t* szokás idézni. Mándy Iván: *Séta a ház körül*. Budapest, Magvető, 1966, 329.

¹⁰ Uo.

¹¹ Darvasi: *Köztünk vagy*, 43.

¹² Orbán Ottó leveléből idézve: „Nem csak nagy író vagy, de szeretni való, és bölcs ember is. Egyhangú persze, de úgy, mint Csehov, és mellesleg költő, mint a legjobb Fitzgerald.” Darvasi Ferenc (szerk.): *„Szeretve tisztelt Főcsatár”*. *Mándy Iván válogatott levelezése*. Budapest, Magvető, 2018, 321. Mándy levelezéséből egyébként kitűnik, hogy szívesen és nagyra értékelve olvasta Hemingway és William Faulkner mellett Fitzgerald írásait is. Mándy és Csehov párhuzamairól Hózsza Éva írt monográfiájában. Hózsza Éva: *A novella új neve*. Forum, Újvidék, 2003.

mindennapos túlélését is hasonlították már a camus-i abszurd ember vagy Szisziphosz csúcokért vívott küzdelmeihez – elsősorban Erdődynél olvashatunk részletesen az abszurd Mándy-féle változatáról.

Az első összevetés Mándy fragmentálódott világ- és szövegszemléletéből, valamint a nagy narratívák kalandjait helyettesítő narrátori-szereplői álmodozásból és képzelődésből, hallucinálásból és vizionálásból indul ki: „[Krúdynál is jellemző] a *kaland* hiánya, illetve *vágya*, »az elveszett Történet keresése, felidézése, újrainása« mint cselekményszerző elem” (11.). Papp Ágnes Klára az írók közötti hasonlóságot így a fantázia, az álmodozás nyomatékos szerepével, a fikción belüli realitásérzet elvesztésével, valamint a kronologikus időtapasztalatok megszűnésével magyarázza, míg a különbségeket az elbeszélői és szereplői fokalizációból, vagyis a látásmódok és az észlelők helyzetéből, továbbá a narratív világhoz való viszonyokból eredezteti. Az elemzés szembehelyezi egymással – leginkább a Mieke Bal-i fokalizációs elméletet és Mihail Bahtyin megnyilatkozásokra tagolt beszéd-konceptióját hasznosítva – a vizualításra (Krúdy) és a hangra (Mándy) kondicionált narrációt. Utóbbi jellemzői: a nézőről a hallgatóra helyeződik át a fókusz (18–19.); a fokalizátor „sokszor hallgató”, akinek a „fülével halljuk a leírtakat” (19.); a „kihallgatott beszédek lejegyzése” válik a narráció lényegi attribútumává (144.); az asszociációkból, dialógusokból és élőbeszédyszerű replikákból építkezik a narráció. Mindezt a tanulmánykötet Balassa auditív megközelítését, a „hangjátékforma-szerűséget” újragondolva „a »látvány poétikájáról« a »hang poétikájára« való áttérésként” definiálja. (144.) Ezen olvasat szerint Mándy epikai szövevénye a narrátori és szereplői hangok közé ékelt valós vagy hallucinált hangokból, továbbá a tárgyi kultúrára és a locusokra rakódott emlékezet- és/vagy fantázia-nyomok megszólaltatásából áll: „azért találó a nyom kifejezés Mándy esetében, mert nála az emlékezés és a fabulálás elválaszthatatlan egymástól: sokszor nem tudhatjuk, a megidézett történet a tárgy története vagy az azt megpillantó narrátor fantáziálása. Ugyanakkor ez a nyom éppúgy lehet hang, mint kézzelfogható tárgy vagy bejárható hely” (22.). Papp Ágnes Klára olvasatában Mándy tárgyait, helyeit és hangjait az választja el Krúdyétól, hogy utóbbi esetben azok csak a belső (emlék, érzés, lélek, gondolat) kivetített projekcióinak visszatükrözései. (28.) Ezzel szemben Mándynál nemcsak a belső, hanem a külvilág nyomaiból épül fel az elbeszélés, „ez az »Én világáról« a »Másik világára áthelyeződő figyelem« [...]. A hang már verbálisan megformált, a *Másik*, a beszélő nézőpontját, szemléletmódját – nem pedig az emlékező, felidéző lelkiállapotának, hangulatának lenyomatát – őrzi: megidézi a beszélőt, ahogy a tárgy médiuma lesz a tárgyat használó hangjának, képének, történetének megjelenítésére” (30–31.). Az értekező ugyancsak Balassával egyetértve ehhez kapcsolja a Mándy-világ kísértetiességét is, modván: a hangok, helyek és tárgyak sosem önmagukként, hanem mindig valamilyen múltbeli vagy elképzelt létezőnek, eseménynek vagy történésnek a lenyomataként, médiumaként szerepelnek. (21.)

A későbbi komparációknak is a hang válik az egyik értelmezési irányulvévé. A Mándy-szövegek tárgyfeldfogását és Mészöly tárgyias leírását összevető rész újfent a hangszerűség (Mándy) és a látványyszerűség (Mészöly) distinkciójával él. Papp Ágnes Klára e helyütt, Mészöly és a nouveau roman felületszerű poétikájának olvasataira támaszkodva, a *Film* elbeszélés módját a látható világra való korlátozottságban, a „mély, azaz a belső, a szubjektív, a nem *jelen* lévő” hozzáférhetetlenségében (123.), az embert a tárgyi létező szintjére „dezantropomorfizáló” technikában összegzi: „ebből egyenesen következik egyfelől a szemlélő [...] végletes elidegenedettsége, másfelől a látványon túli valóság rekonstruálhatatlansága, a világ alapvető némasága, megszólíthatatlansága” (123.). Mándynál a narrátor, a fokalizátor, a szereplő és a tárgyak kapcsolata antropomorfizált, dialogikus, familiáris: párbeszédbe, kérdésekbe és vitába bonyolódnak. E relációban a „látható felszín mellett minduntalan a láthatatlan, de a gesztusokon, a megnyilatkozásokon keresztül a szubjektív belső, illetve az elmúlt mutatkozik meg” (124.). Pusztán a gondolatmenet ki-

egészítéseként: itt hasznosítható lett volna Zsupos Norbert és Bagi Zsolt egy-egy vonatkozó tanulmánya, melyekben úgy fogalmaznak, Mészölyt nem is annyira a tárgy önmagában, mint inkább a tekintet tárgyiassága érdekli.¹³ (Bagi szerint a Mészöly-próza etikája, némileg a „dezanropomorfizációt” is új megvilágításba helyezve, az abszolúttal és a hierarchikus struktúrákkal való szembefordulásban is keresendő, esetünkben az emberi és a tárgyi létezők alá- és fölrendeltségének megbontásában. Ennek eszköze a tárgyiasság tekintet. Mátyás etikája ezzel szemben a tárgyak és a helyek iránti felelősségvállalásban keresendő, mint ez a *Miért írók?* vagy az *Utószó helyett* című novellákból kiolvasható.)

Papp Ágnes Klára az összevetés során a „tárgyciklus” alakulástörténetét és a kísérte-ties minőség újabb értelmezését is ismerteti. Az életmű korábbi szakaszában a tárgyak, a helyek és a hangok, de ilyen szerepet töltenek be a tulajdonnevek is (24.), jobban megfele-
ltek a megidézés mellett a felidézés, az emlékezés és – habár az értekező kerüli ezt a fogalmat, ez esetben megengedhető – a tanúsítás kritériumainak. Vagyis: egyes művekben az elbeszélő is képes volt olvasni és megszólaltatni a nyomokat, ahogyan az antropo-
morfizált nyomok is beszámoltak a múltjukról. A '70-es, '80-as években, legfőképpen a *Magukra maradtak*ban viszont a „csönd általánossá válik: a tárgyak nem szólalnak meg, hanem az egykori életről, hangokról árulkodó nyomok lesznek. Ezt az írást a nyomolvasó, találgató, önmagával párbeszédet folytató narrátor hangja uralja” (37.). Papp Ágnes Klára elbeszélésében a tárgyak, a helyek és az őket szóra bírni kívánó elbeszélő itt már a médi-
um szerepében van, amelynek episztemológiai pozíciója sokkal bizonytalanabb: „a párbe-
széd egyoldalú, a dialógus *belső dialógus*, a találgatás nem vezet a múlt megismeréséhez, a tárgyi világ végső soron éppúgy *néma* marad, mint Mészöly esetében. Ez viszont erős kétségeket ébreszt a médium megidézéseivel szemben is: nem csak illúzió, a magában
beszélő képzelődő ember illúziója?” (128.) Az ismeretelméletileg agnosztikusabb világ fokozódó kísérte-tieségét pedig a hallucinációk és a fikción belüli realitás, a képzelt és a felidézett múlt közötti különbségek megszűnésével magyarázza. Balassára utalva: „a vil-
lág már csak kép, másolat, árny, de meg nem tudhatjuk, minek és mié”.¹⁴ Ez az olvasat illeszkedik Erdődy, Balassa vagy Györffy Miklós hasonló konklúziójú írásaihoz, továbbá
jó érzékkel nevezi ki a nyomszerűséget a Mátyás-epika egyik központi jellemzőjévé. Ab-
ban azonban nem vagyok biztos, hogy a munkásság ezen késebb szakaszában (például *A mosoda, A lift, A villamos, Ogmánd, Temető, A házilétrák*) nincsenek alternatív lehetőségei
a múlthoz való hozzáférésnek, így kétségeim vannak afelől, hogy a felidéző-megidéző és
a hallucinatív, mediális megidézés ennyire mereven elválasztható kategóriák lennének
egymástól. Egyes novellákban a tárgyak a mediálást a történeti-történelmi múlthoz, eset-
leg annak atmoszferikus, hangulati vagy emocionális impulzusaihoz való hozzáférés ese-
ményévé is alakítják. *A házilétrák* példáját említve: a novellában felkerekedett, antropo-
morfizált munkaeszközök meglátogatják a második világháború halál- és munkatáborait:
„Tovább, tovább, de minél előbb! Összeakadt a lábuk, ahogy bukdácsoltak, botorkáltak
egymást lökdösve, taszigálva. Néhányan csúnyán elvágódtak. [...] Belegázoltak a tenger-
be. Olyan dühödtséggel, mintha mindent le akarnának mosni magukról.”¹⁵
A passzus éppen az atmoszfé- és hangulatkutatásra (elsődlegesen Gernot Böhme mun-
káira) támaszkodva válhat magyarázhatóvá. Ebben az esetben a mediálás a történeti-tör-
ténelmi tudáshoz való hozzáférés eseményeként is olvasható, hiszen Mátyás elbeszélésé-
ben itt egy olyan konstellációt alkot az ember, a dolog és a környezet egymással, amely

¹³ Bagi Zsolt: Megfelelés, hasonlítás, tettenérés. Mészöly Miklós prózaetikai kísérletei. *Literatura*, 2023/1, 39–50.; Zsupos Norbert: A felület poétikája. Az objektív elbeszélés Mészöly Miklós Saulusában. In: Bagi Zsolt (szerk.): *Pontos észrevételek. Mészöly Miklóstól Nadas Péterig és vissza*. Jelenkor, Budapest, 2015, 131–167.

¹⁴ Balassa: i. m., 128.

¹⁵ Mátyás Iván: *Huzatban*. Budapest, Magvető, 1992, 211.

létrehozza, jelenlétszerűvé teszi ezt a fluid, nehezen megfogható, eddig anyagtalanul gomolygó történeti atmoszférát, amely az egykori erőltetett menet és a létrák bukácsolásának köztességéből áll elő. Számtalan hasonló szövegrészt találhatunk a többi példában is.

Egy másik megjegyzés pedig a *Magukra maradtak* és annak világirodalmi kontextusára vonatkozik. A Hrabal-fejezet mellett Papp Ágnes Klára ebben az elemzésben kapcsolódik Mándy és az abszurd kapcsolatát taglaló diszkusszióhoz. A *Magukra maradtak* esetében az elbeszélői szólam találatait, kérdő és bizonytalan modalitását, ismeretelméleti agnosztikusságát közelíti Camus létbölcseleti esszéjéhez, hogy azt elvetve egy másik hagyományhoz, a Jaroslav Hašek és az említett Hrabal nevével is jelölhető kelet-európai abszurd irodalomban horgonyozza le a Mándy-életművet: e tradíció „éppúgy a világ közömbösségéből, az ember kiszolgáltatottságából indul ki, csak hogy szemléletmódját az ezt elszenvető, ennek a maga módján ellenálló hétköznapi ember határozza meg, hol – mint Hašeknél – a hatalomból csúfot űző groteszk, karneváli derűvel, hol humoros-melankolikus együttérzéssel” (138.). A kötet Mándy és a cseh szerzők közötti hasonlóságot tematikus példákkal indítja. Úgy mint: a tipikusan kelet-közép-európainak nevezhető periferikus, nehéz egzisztenciájú, eszéképizmusra hajlamos figurák (a kisember, a téri lecsúszottak, a félkegyelműek, a pábitel stb.); a velük szimpatizáló elbeszélők; a „peremvidékeken” és átmeneti helyeken létrejövő otthonosság és közösség (lerobbant lépcsőházak, szállodák, kocsmák, terek, büfék stb.); a mindezek mellett megjelenő életöröm és humor. A Mándy–Hrabal párhuzamban is kiemelt funkciót nyer a hang, ugyanis éppen a szövegélők, monologizálók (Hrabal) vagy a hangokból képződő közösségek (Mándy) lesznek azok, melyek az abszurd közép-kelet-európai változatában képesek ellene tartani a világ idegenségének: „az abszurd világot kilátástalan otthontalanság jellemzi: az érthetetlen és áthatolhatatlan világba vetett kisember magánya, kiszolgáltatottsága. Hrabal is és Mándy is a hetvenes évek végéig ezzel az átlagember kisvilágának otthonosságát helyezi szembe. [...] Ezért is lesz akkora jelentősége az élőbeszédnek, a történetmesélésnek, a társalgásnak: ezáltal teremtenek közösséget a magányos individuumok, ezáltal lakják be, teszik sajátjává a teret és az időt” (68.). A hrabali karakterológia, topográfia és a hangra összpontosító narráció vizsgálatába illeszkedik a Bálint Tibor-fejezet is.

Habár számos hasonlóság kimutatható a Mándy-próza és bizonyos abszurd kezdeményezések között (a camus-i vagy a hašeki–hrabali szereplők; a beckett-i nyelv-, szubjektum- és léttöredezettség), meglátásom szerint azonban ezeket csak igen erős megszorításokkal fogadhatjuk el. Az abszurd életérzés az ember és a világ közötti szakadás eredménye, vagyis a közöttük lévő „jeges csendből” (Jean-Paul Sartre) vagy – Camus metaforáját kölcsönözve – áthatolhatatlan falból következik, és ne felejtjük, erre az abszurd életérzésre mondta Alain Robbe-Grillet, hogy ez még mindig *kényelmes* magyarázata az ember és a világ szakadásának. Ezzel szemben Mándynál a szubjektum és például a dologi világ kapcsolata éppenséggel egymásra utalt, gyakran összefonódik, elválaszthatatlannak tűnik egymástól, ahogyan áthatolhatatlannak sem nevezhető, mint ezt Papp Ágnes Klára remek elemzése is bizonyítja. Már az első tárcáktól kezdődően állandóak az ember-tárgy hasonlatok, a perlekedő-csacsogó, nézőponttal, percepcióval és tekintettel is bíró dologi kultúra, valamint a szubjektum és az objektum kategóriáinak elválasztását gyakorta elbizonytalanító elbeszélés mód. Így a *Magukra maradtak* esetében is inkább azzal a gondolattal értek egyet, nem cáfolva ezzel az ismeretelméleti bizonytalansággal elszámoló olvasatot, ami az első fejezetben volt olvasható: „a tárgyak nem szólalnak meg, hanem az egykori életről, hangokról árulkodó nyomok lesznek”. Hiszen egyfajta „ismeretelméleti nullfokként” mindig ott marad Mándynál, hogy a tárgyaknak volt valamilyen kapcsolatuk az emberrel, ugyan itt már egy kimerevített pusztulásvilágban sínylődnek, de éppen a homályos, kísérteties emberi nyomok miatt Mándy tárgyai sosem lesznek képesek visszahullani valamiféle nonhumán, már a kísérteties nyomoktól is megfosztott materiális létezésbe. Az abszurd,

a nouveau roman mellett Mándy tárgyainak elemzésekor világirodalmi kontextusként Virginia Woolf tárgyelfogására is érdemes lehet felhívni a figyelmet. Woolf a szubjektum és az objektum kapcsolatának azt az eltávolodását viszi színre műveiben (elsősorban a *Solid Objects*-ben), ahová Mándy még a *Magukra maradtak* esetében sem érkezik el.

Mivel az „*Egy hangra várt*” vezérgondolata a hangproblematika, talán nagyobb figyelmet érdemelt volna Mándy hangjátékírói munkássága, esetleg a *Csutak a mikrofon előtt*. A konklúzióban Papp Ágnes Klára nagyon helyesen megjegyzi, hogy a hang létmódjában természeténél fogva benne rejlik valamiféle kísérletiesség. Ennek oka lehet: a szubjektumról való leválaszthatósága, efemer volta, vagy éppen azon nyomszerű tulajdonsága, hogy egyszerre a jelenlét és a távollét kettőseben áll. Ezzel ugyanakkor nagyon szoros kapcsolatot tartanak fenn a rádió technomediális adottságai is. A pálya késeibb szakaszában a hangszerűség és a látványszerűség elválasztását ugyancsak megnehezítik a tipológiai és nyelvi szétziláltságnak a vizuális impulzusai: a fragmentumokra, versszerű betétekre, feliratokra, eltolt sorhatárokra széteső szöveg. Itt mintha a vizualitásban testet öltő anyagság pont a tárgyak anyagságának mulandóságára figyelmezne. (130–136.) Az első fejezetben olvasható koncepciót, hogy a vizuálisan észlelt tárgy és a hang számtalan módon egymásba játszódik Mándynál, itt is érvényesíthetőnek gondolom. Az eddigiekben ütköztetett olvasatok nem csorbítják Papp Ágnes Klára tanulmánykötetének vitathatatlan érdemeit: a recepció legalaposabb, legkiterjedtebb tárgyértelmezését, az alakulástörténeti folyamatokat, Erdődy és Balassa részéről felvetett értelmezések újra- és továbbgondolását, valamint a mind ez idáig csak futó említésekkel igazolt hazai és világirodalmi előzmények-párhuzamok részletes vizsgálatát. A kötet vállalásából adódóan az viszont némileg bírálható, hogy a cím igen távlatos célt sejtet a hazai és világirodalmi kontextus felvázolásával – ez maradéktalanul nem teljesül. Az *Elődök* fejezet már csak a többes szám használatával is többet sejtet Krúdy-nál. A recepcióban számos, az említés szintjén felvetett Mándy-előzmény található még, melyeket igencsak sommásan felsoroltam, közülük bővíthető lett volna még a fejezet. Világirodalmi vonatkozásban sokkal összetettebb hatástörténeti elágazásokat nyit meg a kötet az abszurdal, a francia új regénnyel. Ugyan az „*Egy hangra várt*” utolsó komparatív elemzésének zárószakaszában az „ismeretelméleti pesszimizmus” és az ontológiai bizonytalanság gomolyog (129.), egyvalami bizonyos: a Mándy-recepció Darvasi Ferenc bibliográfiájával és Papp Ágnes Klára tanulmánykötetével a *lódörögés* helyett immár céltudatos mozgásba lendült.



nov
25
19⁰⁰

FALUSI MARIANN

TÖRVÉNYTISZTELŐ
TOLVAJOK

KODÁLY
KÖZPONT



ZSOLNAY
GRÖSSÉGKEZELŐ
NKFT.



KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERISÉG



PAPPAS

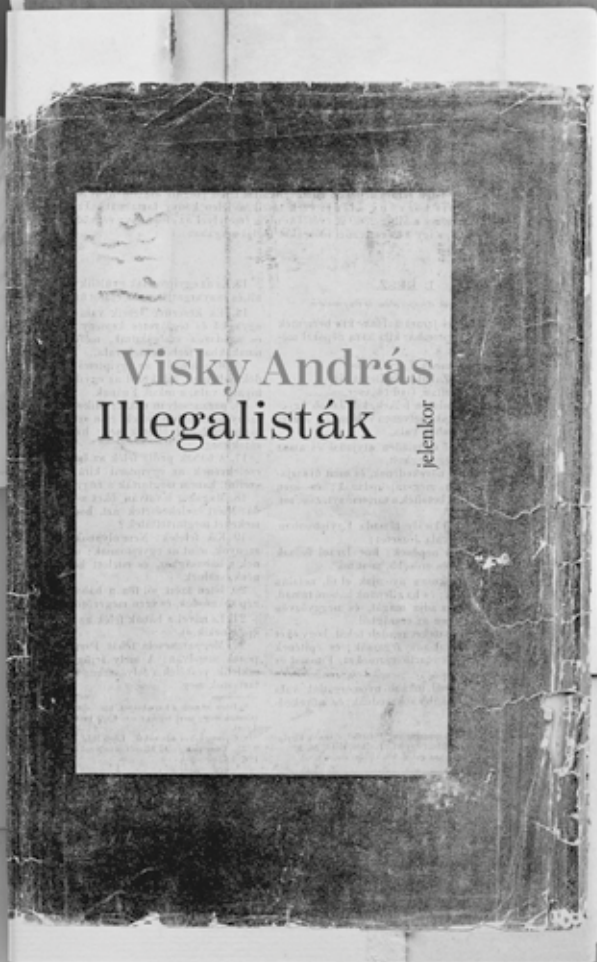
PAPPAS

PÉCSI SÖR
PREMIUM LAGER



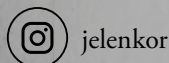
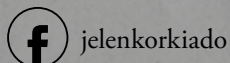
MEGJELENT

Visky András új regénye



”Csak a történeteinkben van számunkra hely, ott vagyunk igazán szabadok és boldogok. Nélkülük nem tehetünk egy tapodtat sem.

jelenkor



booklove.hu/jelenkor

Teljes körű nyomdai, reklámpari tervezés és kivitelezés

ÖN MEGÁLMODJA, MI KINYOMTATJUK!

www.nyomdaiotletek.hu



20
25

BERTÓK
LÁSZLÓ
KÖLTÉSZETI
DÍJ ÁTADÓEST

SZIJJ *NAGYDÍJ*
FERENC

FEHÉR *KISDÍJ*
RENÁTÓ

KÖZREMŰKÖDIK:

MÁTÉ GÁBOR
BALOGH MÁTÉ
HORVÁTH MÁRTON LEVENTE
ZARÁNDY ÁKOS
PANNON FILHARMONIKUSOK
OBERON TÁRSULAT

2025.
12.05.

PÉCS
KODÁLY KÖZPONT

 Bertók
Projekt

JELENKOR

 PANNON
FILHARMONIKUSOK

wWebstar